

EGYHÁZ – IRODALOM – TUDOMÁNY

Kis János
(1770–1846)

Szerkesztette
Fórizs Gergely,
Kertész Botond és
Vaderna Gábor

reciti – Evangélikus Országos Gyűjtemény
Budapest, 2021

A kötet megjelenését támogatta

LENDÜLET

A borítón Kis János arcképe látható,
melyet Johann Niedermann festménye alapján Johann Neidl metszett rézbe.
A portré eredetileg „Kis János’ Versei.
Kiadta Kazinczy Ferencz. I. kötet. Pest 1815.” -ben jelent meg.

© Szerzők, r e c i t i, Evangélikus Országos Gyűjtemény

ISBN 978-615-6255-21-1
Hálózati kiadás ISBN 978-615-6255-22-8
ISSN 2732-2122

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc*
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>) feltételei szerint
szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

A kötetek honlapunkról letölthetők.

Éljen jogaival!

A kiadásért felelős az Evangélikus Országos Gyűjtemény igazgatója
Tördelte és borítóterv Rezesy Szabolcs
Nyomdai kivitelezés Kódex Könyvgyártó Kft.
Felelős vezető Marosi Attila

KOLLÁR ZSUZSANNA

Kis János tudományszervező munkája*

A Magyar Tudós Társaság megalapításához nemcsak hatalmi és anyagi, hanem jelentős szellemi befektetésre is szükség volt. Az irodalom és a tudomány intézményesülésének szempontjából nézve elsősorban ennek a szellemi tőkének a vizsgálata bírhat jelentőséggel. A szellemi bázis megteremtésének feltétele volt, hogy a tudományokkal foglalkozók országos szinten egy közös platformra kerüljenek, amely nem egy egyetemi intézményen belül áll össze, nem is kizárólag klerikális kötöttségű, hanem kifejezetten a tudományos munka alapján szerveződik. Kis Jánosnak dokumentálhatóan fontos szerepe volt ennek a bázisnak a kialakításában, ezért dolgozatomban arra keresem a választ, milyen karrierstratégia vezetett Kis János életében az akadémia alapításában való részvételre, hogyan válhatott jobbágy származású evangélikus lelkészként a tudományos közösség prominens alakjává, és milyen eszközökkel járult hozzá az Akadémia alapításához.

Korábban már tettem kísérletet arra, hogy az akadémia létrehozásában jelentős szerepet játszó gróf Teleki József (1790–1855) személye kapcsán felderítsem azt a szellemi közeget, amely őt az intézmény élére helyezte a meginduláskor.¹ Akkor úgy tűnt, hogy a tudományok intézményrendszerének alakulástörténetére irányuló vizsgálatok esetében érdekes lehet a családtörténeti kutatások szemléletmódja, hiszen a karriert a családi-társadalmi körülmények által meghatározott identitás is jelentősen befolyásolja, ráadásul a 19. század első harmadáig a csa-

---

* A szerző az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán az Irodalomtudományi Doktori Iskola doktorjelöltje, illetve az Eötvös Loránd Kutatóhálózat Bölcsészettudományi Központ Irodalomtudományi Intézetben működő „Magyar Irodalom Politikai Gazdaságtana” Lendület kutatócsoport tagja.

1 KOLLÁR Zsuzsanna, „Tekintélyépítési stratégiák a Teleki családban”, in *Teleki József: Tanulmányok az Akadémiai Könyvtár alapítójáról és a Magyar Tudományos Akadémia első elnökéről*, szerk. MOLNÁR Andrea, 9–42 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, 2019).

ládi kapcsolatok politikai érdekszövetségként működtek.² A családtörténet révén derült fény Teleki József családjában egyfajta generációkon átívelő tudomány-szervező törekvésre, amelyet egyben tekintélyépítési stratégiaként is igyekeztem megvizsgálni, és amelyet az alábbi forrásból származó idézet is kiválóan illusztrál. A közvetkező sorokat az anyai nagyapa, Királyfalvi Róth Tamás írta Teleki József apjának, a levél keletkezésekor mindössze hatéves Teleki Lászlónak:

Kedves Latzi Unokátskám!

[...] Inkább tanulj, hogy sem katonának meny. Ritkán hozott katona valamit élelmire magával haza, sőt amiye volt is onnan hazul azt a Papásokkal [értsd: pajtásokkal – K. ZS.] győzte elkölteni; de a Penna napról napra szaporitya a konyhát, azért te tsak ahoz tartsd magad, 's tanulj hogy hasznát vehessed.³

A levélrészlet érvelése jellemző a protestánsok gondolkodására a 18–19. század fordulóján. Eszerint a literátus tevékenységre a társadalmi felemelkedés és az anyagi gyarapodás egyik eszközeként tekintettek. A társadalmi mobilitás fogalmi körében a témának nemzetközi és magyar szakirodalmi is van.⁴ A tudomány művelése mint presztízsértékkel bíró társadalmi stratégia nemcsak a főrangúak között, hanem a 18. században élő egyházi személyeknél is kimutatható: Kis Jánossal kapcsolatban ezt korábban Vaderna Gábor *Egyházi karrier és társadalmi mobilitás a 18–19. század fordulóján* című tanulmányában fogalmazta meg.⁵ Fontos megjegyezni, hogy a téma kutatásához rendelkezésre álló források kapcsán Vaderna e tanulmányában kellő óvatossággal tekint Johann Ladislaus Pyrker és Kis János

---

² VADERNA Gábor, *Élet és Irodalom: Az irodalom társadalmi használata gróf Dessewffy József életművében*, Ligatura (Budapest: Ráció Kiadó, 2013), 67.

³ A tizenegy főlíóból álló, negyedret fűzet tizenhárom magyar, német és latin nyelven írt levelet tartalmaz. A levelek zöme Királyfalvi Róth Tamáshoz és feleségéhez szól, de helyet kapnak benne anyjának és az akkor csupán hároméves István öccsének írt levelek is. Az első levele 1770. december 4-én Sorostélyon íródott Szirákon élő nagyapjához. László 1764. szeptember 3-án született Szirákon, amikor tehát e levél íródott, a kisfiú mindössze hatéves volt. Királyfalvi Róth Tamás levele Teleki Lászlóhoz (Szirák, 1770. december 16.), Archivele Naționale ale Românei, Direcția Județeană Cluj, fond nr. 928, crt. nr. 412, 5v.

⁴ ANDORKA Rudolf, *A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1982). Lásd még HORVÁTH Gergely Krisztián és KESZEI András, „Társadalomtörténet és szociológia”, in *Bevezetés a társadalomtörténetbe: Hagyományok, irányzatok, módszerek*, szerk. BÓDY Zsombor és Ö. KOVÁCS József, 596–621 (Budapest: Osiris Kiadó, 2003).

⁵ VADERNA Gábor, „Egyházi karrier és társadalmi mobilitás a 18–19. század fordulóján: Johann Ladislaus Pyrker és Kis János példája”, *Egyháztörténeti Szemle* 19, 4. sz. (2018): 22–38.

autobiográfiájára, jelezvén, hogy ezek a szövegek a nevelődési regények számos vonását hordozzák.⁶ Ez az észrevétel azonban rámutat a biográfiáknak arra a tulajdonságára is, hogy miközben az autobiográfiák számos témával kapcsolatban lehetnek félrevezetők, és ezáltal csökken a referenciális olvasatuk lehetősége, mégis számos kérdésre adnak választ indirekt módon. Ilyen kérdés lehet Kis János esetében az, hogy milyen módokat talált a tudományos kapcsolatteremtésre, és hogy milyen pozícióból szólva kapcsolódott be korának tudományos diskurzusaiba. Abból pedig, ahogyan ezek a pozíciók változtak, láthatóvá válik tudományszervező munkásságának korabeli jelentősége és az Akadémia alapításában játszott szerepe is.

A KAPCSOLATTEREMTÉS FORMÁI

Kis János életpályájának vizsgálatakor tehát érdemes figyelembe venni azt a beszédhelyzetet, amelyből pályája folyamán alkotóként és tudományokkal foglalkozó személyként megszólalt. Pályája kezdetét és kapcsolathálóját elsősorban levelezéséből és publikációiból rekonstruálhatjuk, az autobiográfia pedig retrospektív módon rögzít egyfajta felülírt, újrakonstruált önszemléletet. A kettő között található némi ellentmondás. 1790-ben például Kis azért kereste fel idősebb Péczeli Józsefet levélben, hogy a Péczeli által nagyra becsült magyar nyelvű kiadványok felől érdeklődjön, és hogy segítséget kérjen a *Magyar Museum* egy példányának beszerzéséhez. Kis János és Németh László még ebben az évben megalapította a Soproni Magyar Társaságot, azonban Kis egy februári levelében már említette: Némethi Mihály könyvkötő tervezi, hogy „Magyar Lesekabinétet állítson-fel.”⁷ Ebben a (feltehetőleg első) Péczelihez szóló levelében származását tekintve a „Paraszt szántó-vető embernek 19 esztendő fia” önjellemzést használja, de pályakezdő önmeghatározásában hangsúlyozza a tudományos és az egyházi pálya iránti lelkesedését, hazaszeretetét, műveltségét is:

---

⁶ Uo., 31.

⁷ „Kis János id. Péczeli Józsefnek, Sopron, 1790. február 2.”, in Kis János (1770–1846) szuperintendens, *Irodalmi és tudományos levelezése*, kiad. Tóth Kálmán, 1. lev., 13–16 (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021), 15.

Talám kívánja-is tudni Tiszt. Uram, ki légyen az, a' kinek minden reménysége ellen illy hoszszú levelét kell olvasnia? – Eggy szegény, de igen jószívű, Paraszt szántó-vető embernek 19 esztendő fija az, a ki már nyoltz esztendőktől fogva él az itt lévő érdemes Tanítóknak tanításokkal s kivált-képpen való szeretetekkel – a kit, egyéb környülállásain kívül, egy darab-időtől fogva az ő változó egészsége gyakorta-való tartós gondolkozásra szoktat – a ki a tudományokat-is tsak nem az imádásig szereti ugyan; de a ki az ő szívének napról napra való szépítését tartja legszentségesebb kötelességének.⁸

Ehhez képest 1845–46-ban megjelent önéletírása elején olyan családi-társadalmi előképet rögzít, amellyel utólagosan magyarázza meg, hogy jobbágyként milyen alapon kísérelte meg az egyházi pályán túlmenően a tudományos pályára lépést is. Az egyik érv az írástudáshoz való családi viszonyulás. Elbeszélése szerint özvegyen maradt apai nagyanyja olvasásra és írásra nevelte az ő saját gyermekeit.⁹ Ezzel a megjegyzéssel azt sugallja, hogy már a felmenői is többé-kevésbé írástudók voltak. De még ennél is jelentősebb volt számára az a családi legenda, amely szerint apai ágú felmenői nemesi címmel rendelkeztek Csallóközben, s onnan vallásüldözés miatt menekültek el, ráadásul később, Kis fiatalkorában az édesapja két ízben is elszalasztotta a nemesi cím visszaszerzését.

[Szüleimnek az] Atyai családjak egy szájról szájra jött hagyomány szerint Csalóközből, hol nemesi jogokkal bírt, vallási üldözés miatt szakadt Szent-Andráusra, 's azon ősöm, ki előszer oda ment lakni, fekete szakállú Kis János név alatt emlegettetett. Gyermekkorombeli hallomásom szerint, egy csalóközi özvegy 's gyermektelen asszony izent szüleimnek, hogy menjenek hozzá 's vegyék által tőle csekély áron a' nemes levelet, mellyre neki, gyermektelen lévén, szüksége nincsen, de azok, vagy azért, hogy az izenetnek nem hittek, vagy akármely egyéb okból e' végre semmi lépést sem tettek. Azt bizonyosabban tudom, hogy némely rokonaim 1790-ben (talám az említett özvegy halála után) törvénykezés által akartak Csalóközben nemességre szert tenni, 's a' törvénykezésre az atyámat is meghívták; de az az abba avatkozástól leginkább az én kérésemre, minthogy akkor szándékoztam németországi universitásra menni, 's pénzére szükségem volt, magát visszatartóztatta. A' törvénykezés következtében egy bósi Kis, Poson vármegye ajánlása is hozzájárulván, megnemesedett; de én magamat nem próbáltam ehhez kapcsolni 's a' dolog abban maradt. Az atyám, ki Sándor nevet viselt, tiz vagy tizenegy esztendő korában atyját a' halál által el veszté, 's özvegy anyjával 's két fi és két leány neveletlen testvéreivel együtt árván marada. Ezen

⁸ Uo., 15–16.

⁹ Kis János Superintendens, *Emlékezései életéből: Maga által feljegyezve*, 1. kötet (Sopron: k. n., 1845), 9.

özvegynek, az én e' részről nagy anyámnak, kit én nem esmertem, nagyon jó-
ra való asszonynak kellett lenni; mert nem csak minden gyermekeit (noha akkor
a' helységben csak a' katolikusok bírtak iskolával) olvasásra, 's részént írásra is
megtanította, hanem a' kis gazdaságot is halála után jó karban hagyta.¹⁰

Kis János identitásának meghatározó eleme lehetett az egykori nemesség és a
felmenők olvasottsága, ugyanakkor szülei szegénysége miatt az egyházi pálya
számára a felemelkedés, de legalábbis a stabil megélhetés egyetlen lehetőségét
jelentette. Németországi tanulmányait követően még három évig dolgozott ta-
nítóként, ami egyfajta századfordulós útkeresésnek is tekinthető a mások által
sötétben megfestett egyházi pozícióhoz képest, azt azonban megerősíti, hogy Kis
már fiatalon munkatapasztalatot igyekezett szerezni világi környezetben.

A' világi kivált valamivel főbb rendű urak közül is sokan, mint nekem látszott, a'
szegény prédikátort csak úgy nézték, mint nagyon alsó rendű ostoba teremést,
ki csak arra való, hogy gyermekeket kereszteljen, ujházásokat eskessen, halot-
takat temessen, poklot ördögöt prédikáljon, 's mikor kívántatik a' polgári felső
hatalmasság' rendeléseit kihirdesse [...].¹¹

Az önelbeszélésekben gyakori az Ótestamentumból eredeztethető szerénysé-
gi formula, amely a 15. századtól a 19. század közepéig az egyik leggyakoribb
és legjellegzetesebb toposz volt.¹² Ennek lehetett része, hogy a szerzők tehetsé-
gük korai kibontakozását a gyermekkori betegeskedésnek, tehát külső tényező
eredményének tudják be, hiszen emiatt kortársaiknál jóval nagyobb olvasottságra
tettek szert már kisgyermekkorukban is, ez tehát Kis esetében valóban az önel-
beszélés, a nevelődési regény egyik jellemző vonásának tekinthető. A valóságban
is kivételes képességű Kis János később több ezer oldalt publikálva, elkészítő
munkatempóval és remek tudományszervező stratégiával felvértezve haladt mind
az egyházi, mind pedig a tudományos pályán – a költői törekvéseiről jelen dolgo-
zat keretei között nem is beszélve. A szerénységre törekvő autobiográfiával szem-
ben tehát valószínűbb, hogy Kis markáns önmeghatározásának és képességeinek
köszönhetően került be 1782-ben falusi tanítói javaslatára a Soproni Evangélikus

---

¹⁰ Uo., 8.

¹¹ Uo., 167.

¹² PESTI Brigitta, *Dedikáció és mecenatúra Magyarországon a 17. század első felében*, Kulturális örökség
(Budapest–Eger: Kossuth Kiadó–Esterházy Károly Főiskola, 2013), 119–120.

Líceumba. Később a tehetségéből fakadó sikerei mellett azonban komoly főrangú pártfogóra is szert tett gróf Festetics Ignác személyében, aki 1808-ban kiemelte őt a jobbágyi sorból, és soproni szolgálata idején Festetics estélyeinek vendége volt. „A' gazdag 's vidám' ebéd után mindenek előtt nyilvánosan kijelentette, hogy az atyámat minden jobbágyi szolgálat alól haláláig felszabadítja, 's engemet midőn fiúi érzéseimtől elragadtatva kezét meg akarom csókolni karjai közé szorított 's megcsókolta.”¹³ A gróf részéről olyanfajta beavató támogatás érkezett, amelynek talán nincs is pénzben kifejezhető értéke: az egyházi és tudományos karrier, valamint az emberi értékek olyasféle elismerése volt ez, amely már túlmutat a hagyományos főúri pártolás keretein, azt legalábbis kijelenthetjük, hogy semmiképp sem volt tipikus jelenség, ha a gróf a birtokán született jobbágyával járt fürdőzni, ahogyan ez Kis János esetében is történt.

Nevezetesen 1820-ban midőn a' pöstyéni fürdőt vele azon egy időben hat hétig használtam úgy rendelkezett ,s velem is úgy rendelkeztetett, hogy reggelenként jó idején 's csaknem legelsők fürödtünk 's azután magával naponként elvitt az azon tájbeli előtte nagyon esmeretes fő- és egyéb nemes urakhoz p. o. gróf Erdödy főkancellárhoz, gróf Forgáchokhoz, báró Zayhoz, báró Ocskayhoz 's többekhez, hol nem csak mulatságot, hanem tanúságot is eleget találtam. Estve Pöstyénre visszaérkezvén rendszerint mi ketten voltunk a' legutólszor fürödők.¹⁴

Később Kis nemesi címért folyamodott I. Ferenc uralkodóhoz, ezért feltételezhetjük, hogy gyermekkorától fogva rendelkezett valamiféle nemesi kötődésű értelmiségi kiváltságtudattal. Visszaemlékezéséből pedig az is tudható, hogy nemcsak az udvari titkos tanácsosok és a magyar nemesek ajánlásait gyűjtötte be, hanem nagyon gyakorlatias módon arról is tájékozódott, hogy miképpen kell viselkedni az audiencia során.¹⁵ Önéletírását olvasva az is látszik, hogy részletesen számon tartotta a főrangúakkal való találkozásait, interakcióit:

---

¹³ Kis, *Emlékezései...*, 231–232.

¹⁴ Uo., 232.

¹⁵ Uo.

A' közel fekvő Bécsbe elébb is, de kivált egyik fiamnak ott lakása után gyakran felrándultam, 's ott nem csak néhány elébbi jó embereimmel barátságomat megújítottam, hanem több művészekkel, tudósokkal 's egyéb urakkal is kedvező viszonyba léptem. Az evangélikusok' pesti egyetemes gyűlésén részint mielőtt superintendensé lettem, részint azután több ízben megjelentem 's ott sok jeles férjfiakkal nem csak érintkezésbe, hanem hasznos esmeretségbe is jöttem.¹⁶

Továbbá mint szegény sorból származó diák és költő, több ízben igyekezett támogatókat szerezni a főrangúak közül hagyományos, a 18. századra jellemző módszerekkel: „Én eredeti író tellyességgel nem voltam s annyira hozá szoktam a fordításhoz s utánozáshoz, hogy mikor eredetit irtam is másokhoz, s nem tudva is bizonyos Reminiscentiákhoz támaszkodtam; de kikhez mikhez arról most számot adni nem tudok.”¹⁷ Az alkalmi költészeti alkotásoktól a tudományos publikációk felé forduló Kis János 1842-ben, amikor Toldy Ferenc azzal kereste fel, hogy munkáit az Akadémia kiadhassa, magát és műveit a tőle már ismert szerénységgel csak mint „egy szegény magyar író csekély munkáit” nevezte meg, és még azt is határozottan kikötötte, hogy nem tekinti magát eredeti írónak (a szó 19. század közepi értelmében).

Az önleértékelő nyelvi gesztusok a Kis János által felfedezett Berzsenyi Dániel költői imázsára is jellemzők voltak, és e meghatározások beépültek az alkotókról kialakult képekbe is, Berzsenyi esetében például igen nagy kontrasztot képezve a költői és a civil fellépés között.¹⁸ A magát néhány évvel fiatalabbnak beállító, „dilettántiként” meghatározó Berzsenyi úgy került Kis irodalmi hálózatába, hogy Kis lelkeszi minőségében tett sömjéni látogatásain megismerkedett, majd összebarátkozott vele. A Kis-visszaemlékezés narratív sajátossága, hogy a szerénykedő önméltatással ellentétben egy 19. század eleji sikertörténetről számol be. Emiatt Kis önreprezentációjából következtethetünk arra, hogy a jobbágycsaládból származó, ötvenkét évesen nemesi címet szerző költő, szuperintendens és professzor Kis János nemcsak kivételes tehetségű, széles látókörű tudós, valamint nagy munkabírású alkotó, hanem (Berzsenyinél talán jóval tudatosabb) karrierépítő is lehetett. Vaderna Gábor is reflektált arra, hogy Kis János emlékezései megjelent kötetekben

---

¹⁶ Uo., 225.

¹⁷ „Kis János Toldy Ferencnek, Sopron, 1842. augusztus 12.”, in Kis, *Irodalmi...*, 455. lev., 217–219, 218.

¹⁸ VADERNA Gábor, „Egy csók és más semmi: Berzsenyi Dániel 1810-es pesti kirándulása”, *Holmi* 17, 10. sz. (2004): 1217–1234.

elsősorban írói, és nem egyházi karrierjének történetét rögzítette,¹⁹ ebből azonban retrospektív jellege miatt nem következik, hogy Kis élete folyamán az írói vagy a tudományos karrier ne állt volna az egyházi karrierje szolgálatában. Elképzelhető, hogy a szépírói hivatás 19. század első felében bekövetkező változásai felülírták Kis János önelbeszélésében a hagyományos, 18. századi karrierépítési stratégiákat, és ezért helyeződött utólagos autobiográfiájában a hangsúly az akkor már sokkal népszerűbbnek számító irodalmi szerepre. Ezek a szerepek egyébiránt már a 19. század elején is pozitív hatással voltak az alkotó személyének megítélésére. Teleki László esetében például ismerünk olyan közleményt a *Tudományos Gyűjteményben*, amelyben a gróf megyei politikában történő előléptetését tudományos tevékenységével indokolták.²⁰ Hasonlóra következtethetünk Kis pályája kapcsán is. A Hrabowszky György-féle 1803-as, prédikátorok rövid életrajzi adatait közlő névtár Kis Jánosról másfélszer annyi információt közöl, mint a többiekéről, külföldi tanulmányait és minden megjelent munkájának bibliográfiai adatait is feljegyzi, elegánsan elhallgatja azonban, hogy Kis János báró Prónay László házában is volt nevelő egy ideig. Ebből azért valamennyire látszik, hogy publikációi az egyházi pályán mindenképpen előnyre váltak, és ennek ő is tudatában lehetett.²¹

Kis János nemességének dilemmájával kapcsolatban az is eszünkbe juthat, hogy ez a típusú családi előtörténet nem példa nélkül való a magyar irodalomban. Szilágyi Márton az önleértékelésben élen járó Arany Jánosól írott monográfiájának első fejezetében nagy jelentőséget tulajdonított az Arany család nemességhez való viszonyának.²² Az 1817-ben született Arany János identitását ugyanis meghatározta, hogy feltételezhetően a család egykori nemességének visszaszerzése céljából döntöttek taníttatása mellett. Szilágyi felvetése alapján elgondolkozhatunk azon, hogy vajon fél évszázaddal korábban egy ilyenfajta felsőbbrendűségi tudat jelen lehetett-e Kis János elhivatott irodalomszervezői és alkotói ambícióinak ki-

---

¹⁹ Vaderna fentebb említett tanulmányában szintén felfigyelt az írói és az egyházi karrier közti fontos kapcsolatra, mert Pyrker és Kis nem egyházi, hanem írói karrierjét írta meg a visszaemlékezésében, „s az írói fejlődés története mind a két esetben mintha magától értetődően járhatott együtt egy, a kiválóságra és erényességre alapozódó egyházi karrier előmozdításával.” Uo., 37. Az egyházi pályára vonatkozó emlékezések csak a 19. század végén jelentek meg egy népszerűsítő kiadásban, s a szakma alig használta fel azokat. KIS János superintendens, *Emlékezései életéből: Maga által feljegyezve*, Második kiadás, Olcsó könyvtár (Budapest: Franklin-társulat, 1890).

²⁰ THAISZ András, „Előléptések, megiszteltetések”, *Tudományos Gyűjtemény* 3, 10. sz. (1819): 119–120.

²¹ HRABOWSKY György, *A' Dunántúli Evangy. Aug. Conf. Superintendentia' prédikátorai* (Veszprém: Özvegy Számmer Klára betűivel, 1803), 73–75.

²² SZILÁGYI Márton, *„Mi vagyok én?": Arany János költészete* (Budapest: Kalligram Kiadó, 2017), 15–30.

alakulásakor, vagy ez az önmeghatározás csak az autobiográfia karrierrekonstruáló jellege miatt kapott ilyen hangsúlyos szerepet. S noha Arany János is úgy tudta, hogy őt papnak szánták, a közte és Kis János közötti párhuzamot ezen túlmenően más is tovább erősíti. Húszéves koruk körül eltérő okokból, de mindketten útnak indultak felfedezni az országot, és ez a döntés bár másképp, de kihatott egész későbbi életükre. Arany még a végbizonyítvány megszerzése előtt, tizenkilenc évesen hagyta ott a Debreceni Kollégiumot, majd vándorszínésznek állt, ám az ő kísérlete, mint az ismeretes, hamar kudarcba fulladt. Ezzel szemben Kis János, aki még a Soproni Evangélikus Líceum utolsó évében megalapította barátjával a Soproni Magyar Társaságot, azaz egy magyar nyelvű önképző kört, és már ezzel egyfajta ismertségre tett szert, a líceum elvégzése után kihasználta, hogy az 1790–91-es országgyűlésen engedélyezték a szegény sorból való diákoknak az országjáró pénzgyűjtést, az albizálást. A gyűjtésbe belekezdő diákok akkori szokás szerint albumot vásároltak, amelyet aláírtak mindenkivel, aki vándorútjuk során számukra adakozott, és így jártak a felekezetükhöz tartozó prédikátorokhoz, nemesekhez faluról falura, városról városra.

Kis János és barátja, Noszlopi Németh László együtt indult albizálni, hogy göttingeni tanulmányaikra pénzt szerezzenek. Azonban utazásuknak más célja is volt. Vettek egy szekeret, két lovat, kocsist béreltek, és elindultak, hogy megismerjék az országot, és személyesen találkozhassanak az akkor élő híres magyar írókkal. Így történt, hogy Kis János és Németh László váratlanul bekopogott Magyarország akkori legismertebb alkotóihoz, ami legalább annyira érdekes életrajzi mozzanat, mint a vándorszínészet felé való fordulás Arany János esetében. Kis János pályája során sokat profitált ebből a személyes kapcsolatépítésből, mert ismertté tette magát irodalmi körökben. Kapcsolati tőkét irodalmi és tudományos karrierjének egyengetésére használta, tudományos karrierjével pedig társadalmi emelkedésének alapjait vetette meg. Győrben találkozott a *Magyar Hirmondót* szerkesztő Rát Mátyással, felkeresték a kassai *Magyar Museum* szerkesztőjét, Baróti Szabó Davidot, s nála találták Batsányi Jánost is, de meglátogatták Aszódon báró Podmaniczky János özvegyét (Kisfaludy Zsuzsannát) és Pécelen Ráday Gedeont, akiről Kis János az alábbiakat jegyezte fel: „Péczelen a’ sok tekintetben tiszteletre méltó ’s tudós öreg báró Ráday Gedeont egészen olly formában, háló süvegben ’s háló köpönyegben lelénk könyvolvasásnál, mint igen jól eltalált képén már azelőtt láttuk.”²³ (Mivel ez utóbbi megjegyzés már a híres hálósípkás Ráday-portré hatására

---

²³ Kis, *Emlékezései...*, 93.

kialakult botrány után keletkezett, elképzelhető, hogy csupán egy, az életrajzot színesítő elemről beszélhetünk.)

Pesten Schwartner Márton, a két diák korábbi professzora számos tudós írónak bemutatta a fiatalokat, így személyesen találkozhatott Dugonics Andrással, Koppi Károllyal, Horányi Elekkel, Verseghy Ferencsel, báró Podmaniczky Józseffel és Virág Benedekkel. Virág bemutatta Kis Jánost és barátját a náluk mindössze négy évvel idősebb káplánnak, a katolikus Fejér Györgynek. Kis János feljegyzései szerint az alábbi szavak kíséretében mutatták be őket egymásnak: „Ezen ifjak tudósokkal és írókkal akarnak esmerkedni, öcsém uram is az ilyenek közé tartozik, beszéljenek hát egymással tudósul!”²⁴ Kis János tehát arra használta a peregrinációja előtti nyarat, hogy húszévesen, Magyarországot beutazva szerkesztőkkel, írókkal, tudósokkal, professzorokkal, más felekezetű tehetséges papokkal és egyházi személyekkel is személyes ismeretségbe kerüljön. Ezt a stratégiát a későbbiekben levelezéssel folytatta, Fejér Györggyel például hosszú évekig ápolt szoros barátságot, sőt Fejér egy ízben még pénzt is küldött neki, amikor a fiatal Kis János Németországban tanult.²⁵ De támogatói közt nők is akadtak, például havi stipendiumot kapott ismeretlenül egy győri özvegyasszonytól, és támogatásban részesült Teleki Józsefné Királyfalvi Róth Johanna jóvoltából is, akinek háliból ódát is írt.²⁶

Kis János életírásából kiderül, hogy Göttingenben és Jénában is folytatta karrierépítési stratégiáját, noha pénzügyi megfontolásból kizárólag magyar diákokkal töltötte szabadidejét. Egyszer tiszteletét tette a Göttingába látogató koronaőr, író Teleki Józsefnél is, aki 1759 és 1761 között peregrinált, és professzorait, egykori diáktársait ment meglátogatni a városba. A fiatal Kis János Göttingenben többek között Friedrich Bouterwektől, Jénában Friedrich Schillertől tanult, jénai tartózkodása alatt kezdett levelezni a nála tizenegy évvel idősebb Kazinczy Ferencsel, akit mesterének tekintett, és akiről így emlékezett meg önéletrajzában: „Kazinczy Ferenc irántami barátsága, mely nemcsak a’ tanulást és tudományszeretést bennem sokkép gerjesztette s élesztette, hanem engem meghálálhatatlan szeretettel tanított is, 38 esztendeig tartván, életemnek számtalan örömeket ada.”²⁷ Az, hogy Kis János kései visszaemlékezésében a neveket ilyen gondosan felsorolja, az, hogy

---

²⁴ Uo., 94.

²⁵ „Göttingában létemkor egy levelébe számomra egy bankó cédulát is zárt, a’ legelsőt, melyet életemben láttam”. Uo., 95.

²⁶ PAYR Sándor, *Gróf Teleki Józsefné Királyfalvi Róth Johanna. Emlékezésed* (Eperjes: Kósch Árpád könyvnyomtató intézete, 1914), 4.

²⁷ Kis, *Emlékezései...*, 47.

anekdotázik, annak a jele, hogy egyrészt tudatosan megtervezte az általa nagyra becsült személyekkel való találkozást, másrészt a megismerkedéseket később kamatoztatva olyan hálózatot kívánt kialakítani, amibe Kazinczyt is bevonta.

Kis János tudta, hogy a tudományos eszmecserék az iskola falain kívül is hasznára fognak válni, ugyanakkor visszaemlékezéseiből kitűnik, hogy a kultúrappártoló főnemesekkel, mágnásokkal, befolyásos emberekkel való találkozásait is számontartotta. Kerényi Ferenc erre a jelenségre érthette: „Ebben az esetben a régi és az új irodalmi kapcsolatok, viszonyok keveredését figyelhetjük meg.”²⁸ Ezt támasztja alá az is, hogy Kis János fiatalabb korában számos alkalmi verset publikált, amelyekkel tiszteletét igyekezett kifejezni az egyházi méltóságok és grófok felé. Kis a fiatalabb soproni diákokat is irodalmi hálózatába vonta, rendszeresen olvasta és méltatta a Soproni Magyar Társaság hozzá küldött verseit.

Látható tehát, hogy milyen (földrajzi, felekezeti, társadalmi és életkori szempontból is) széles réteggel érintkezett Kis János a korabeli professzorok és főrangúak mellett, illetve hogy később ezek a kapcsolatok és az általa kialakított imázs vitte előre. Ennek az imázsnek volt része a szerénységtoposz és a nevelési regények egyéniségfejlesztésre reflektáló volta is. Ahogyan társas kapcsolataira, úgy tudományos érdeklődésére is jellemző volt a diverzitás. Hazatértekor Győrben kezdett tanítani, majd Prónay László házánál volt nevelő. Ebben az időszakban kezdett el foglalkozni a neveléssel, és a legmodernebb neveléelméleti szakirodalmat olvasta, fordította. Ebben a témában több publikációja is megjelent. Az 1817-ben induló *Tudományos Gyűjtemény* folyóiratban *A testet tárgyazó nevelésről* című dolgozatában az akkor nagyon modernnek számító August Hermann Niemeyer elveit jelentette meg egy hosszú és alapos tanulmányban, amely akkor rendkívül progresszív gondolatokkal volt tele. Hogy csak néhányat említsek: a csecsemőtáplálásról azt írja, hogy azt az asszonyok ne szoptatósadjákára bízzák, hanem végezze az édesanya – sőt, ma úgy mondanánk, hogy Kis János az igény szerinti táplálás mellett is kiállt. Ugyanígy a kamaszok nemi érésének természetes kísérőjelenségéről, az onanizációról is azt írta, hogy a büntetés, a verés helyett a nevelő feladata a megelőzés, ahogy azt is megmagyarázza, hogy kamaszoknál az azonos neműek iránti ideiglenes vonzalom is természetes. „Ha különben az ifjak’ szíve tiszta, és különben is feddhetetlen életűek, akkor nints mitől tartani. Különben is ezen hajlandóságnak hevéssége többnyire hamar megszűnik, minthogy

---

²⁸ KERÉNYI Ferenc, *Pest Vármegye irodalmi élete (1790–1867)*, Előmunkálatok Pest megye monográfiájához 3 (Budapest: Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2002),163.

ritkán nyeri azt meg, a' mit keres.”²⁹ Ezek a modern szellemiségű publikációk egyértelműen a protestáns főrangú családok jellemző nevelésméleteihez, elsősorban a *Tudományos Gyűjteményt* a háttérből patronáló Teleki László nézeteihez álltak közel.³⁰ Megfigyelhető, hogy Kis később is olyan témakörökben publikált, amelyek ehhez a csoporthoz hozták őt közel.

A KULTSÁR–PRÓNAY-FÉLE „JUTALOM KÉRDÉS”

A Kultsár István-féle jutalomkérdés első díja ha pályafordulatot nem is jelentett, mindenképpen az egyik fontos állomása Kis irodalmi-tudományos pályájának. 1804-ben Kultsár István a *Magyar Kurír* hasábjain az alábbi címmel tette közzé báró Prónay Sándorral (aki Prónay Lászlónak, Kis korábbi munkaadójának a fia) közös jutalomkérdését: „Mennyire ment már a magyar nyelv kimiveltetése? És micsoda módok’ és eszközzések által kell azt nagyobbra vinni? És miképen lehet ezen eszközöket fogatosokká tenni?” A jutalomkérdést óvatosságból névtelenül tették közzé, a pénzbeli támogatók kiléte is ismeretlen, ugyanakkor a pályázatot mintha szándékosan időzítették volna úgy, hogy az 1805-ös országgyűlés idejére már kész pályamunkák álljanak rendelkezésre.³¹ A zsűritagok közt többen voltak, akik személyesen ismerték Kis Jánost, mint például Schedius Lajos, Virág Benedek, Verseghy Ferenc és persze Prónay Sándor is, s noha a bírálók nem tudhatták a pályázók nevét a döntés előtt, a szerző gondolatvilágát, nézeteit akár ismerhették is korábbról, hiszen a magyar nyelv kérdése már az 1790-es évektől aktívan része volt a tudományos és literátusi közbeszédnek, és az országgyűléseken is felmerült. A Prónay László leánygyermekait egy évtizeddel korábban nevelő Kis János százhetven oldalas dolgozata nyerte el az első díjat és vele 154 forintot, rajta kívül Teleki László díjazás nélkül tette közzé közel háromszáz oldalas munkáját. Kis műve hamar megjelent nyomtatásban, és ezzel még szélesebb nyilvánosság előtt vált ismertté, s ezzel elhelyezte magát a nyelvújítás diskurzusában. Véleménye és előremutató, praktikus elgondolásainak egy része később valóban beépült a Magyar Tudós Társaság alapszabályzatába. Egyik felvetése például az volt, hogy minél több szépirodalmi történeti és filozófiai munkának (vagy

²⁹ Kis János, „A’ testet tárgyazó nevelésről”, *Tudományos Gyűjtemény* 1, 9. sz. (1817): 3–38, 33.

³⁰ KÁRPÁTI Attila István, *Wesselényi Miklós, az apa*, Fons 24, 1. sz. (2017): 109–140.

³¹ TÓTH Kálmán, „A Kultsár-Prónay-féle pályatétel”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 111 (2007): 147–169.

akár versnek), tudományos fordításnak kell ahhoz megjelennie, hogy az írott magyar nyelv fejlődjön.³² Hangsúlyozta, hogy szükséges, hogy az ország egyik városa központi szerepet töltsön be, ahol az értelmiség és a hivatalnokréteg magyarul társalkodhat. Kis a főrendektől várta az akadémiaalapításban teendő első lépéseket, és elődjeihez hasonlóan fontos szerepet tulajdonított a magyar drámának, a drámafordításoknak és a magyar nyelvű színjátszásnak, valamint a pályakérdéseknek is. Nézetei nem egyedülállóak: más, a társaságalapítással foglalkozó íráskorok (például Vay Ábrahámé vagy Bessenyei Györgyé) is helyel-közzel hasonló eszközöket tartottak fontosnak. Dolgozata inkább összeszedettségével, európai tájékozottságával, a magyar nyelvről alkotott komplex véleményével és olvasmányosságával vívta ki az elismerést. Noha a nyelvről Kis János és Teleki László másképpen gondolkodtak, ez kevésbé fontos azzal szemben, hogy mindketten hasonló következtetésekre jutottak a magyar nyelv ügyében: arra, hogy minél variábilisabb legyen, s általa minél változatosabban lehessen kifejezni elvont gondolatokat.³³ Kis úgy véli, hogy a nyelvi változtatásokat a magyar írókra kell bízni. Kiemeli a különböző folyóiratok jelentőségét, és jelzi, hogy szükségesek a magyar nyelvű kritikák, hosszabb értekezések. Mindezt 1804-ben, tehát gyakorlatilag tíz évvel az *Erdélyi Múzeum* és tizenhárom évvel a *Tudományos Gyűjtemény* megindulása előtt fogalmazta meg. Az elnyert jutalom pedig még szélesebb körben váltott ki elismerést a magyar nyelv ügyével foglalkozók körében, így Kis ezért sem nem hiányozhatott az akadémia szervezésének kezdetén, amely mint nyelvművelő intézmény állt a köztudatban.

AZ AKADÉMIA ALAPÍTÁSÁBAN JÁTSZOTT SZEREPE

Kis János több ízben hangsúlyozza visszaemlékezésében, hogy számos előkelőségtől kapott megerősítést írói-tudományos pályáját illetően. Ilyen volt gróf Ráday Gedeon, gróf Amadé Antal, Szegedy Ferenc, a korábban említett gróf Festetics Ignác, gróf Dessewffy József, illetve báró Podmaniczky József főispán. Az akadémia alapszabályzatát kidolgozó bizottságba elbeszélése alapján Teleki László fia, ifjabb gróf Teleki József későbbi akadémiai elnök ajánlotta be.

---

³² Kis János, *A' magyar nyelvnek mostani állapotjáról kimiveltethetése módjairól eszközeiről. Megjutalmaztatott felelet* (Pest: Trattner Mátyás betűivel, 1806); Kis, *A' magyar nyelvnek...*, 119–122.

³³ Kis János, *A' magyar nyelvnek...*, 103–109. Vö. AJKAY Alinka, *Inkább magyarul: Az 1808-as tübingeni pályázat és a magyar nyelv ügye* (Budapest: Universitas Kiadó, 2018).

Gróf Teleky József erdélyi kormányzó a lelkesedést bennem már fiatalkorában megjelent kitűnő jelességű tudós értekezései által élesztette, 's utóbb nem csak az által, hogy a' magyar tudós társaság tervének készítése végett meghívandók közé a' Főherceg Palatínusnak engem is ajánlott, hanem mint azon társaság elnöke bölcs kormányzása által is nevelte. – Gróf Széchenyi István cs. kir. kamarás pedig életem azon korában, mellyben az írói buzgalom tüze kialudni készül, azt nem csak élesztette, hanem lángra is lobbantotta. Ez a' sok érdemeivel nemzetünk' történeteiben epochát alkotó főrendü hazafi 1825-ben látogatásával megtisztelvén, beszélgetését az alkotandó tudós társaság felől kezdvén, 's nemzetünk életébe vágó többféle eszméit nagy lelkesedéssel fejtegetvén, egyfelől bámulásra ragadott, másfelől az írói buzgalom' meg egészen ki nem aludt szikráját bennem jobban felélesztette 's utóbb is többfélekép táplálta.³⁴

Teleki ajánlása lehetett csupán formaság, ugyanis Kis 1827-től fogva levelezett gróf Széchenyi Istvánnal az akadémia kapcsán. Egy részletes levélben küldi el Széchenyinek azok listáját, akik szerinte megérdemlik az akadémiai tagságot, de hangsúlyozza, hogy véleménye magánvélemény, melyet a sértődések elkerülése érdekében nyilvánosság előtt nem szívesen vállalna. Ebben a levélben szinte csak olyan nevek szerepelnek, akik vagy az elsők között váltak taggá, vagy az azt követő évek valamelyikében, ez pedig nemcsak Kis véleményének súlyát jelezheti, hanem azt is, hogy létezett valamiféle konszenzus a lista kapcsán már azelőtt, hogy döntés született volna az első akadémikusokról.³⁵ Az akadémia alapszabályzatát kidolgozó bizottság ülései előtt bő egy hónappal Kis János olyan levelet küldött Széchenyinek, amelyből kiténik, hogy személyes találkozó keretében is tárgyalásokat, beszélgetéseket folytatott az első felajánlást megtevő gróffal az akadémia jövőjéről.

Vay' betses munkáját a' legszivesebb háladatosság' érzései között küldöm ezenel vissza. – Van szivemen nem kevés, a' miről, kivált a' felállítandó Magyar Tudós Társaság eránt, Nagyságoddal értekezni szeretnék; de mind azt akkorra kell halasztanom, midőn majd Pesten személyesen lessz Nagyságodhoz szerentsém. Azért is ugy igyekezem a' dolgot alkalmaztatni, hogy a' rendeltt időnél egy pár nappal korábban megjelenhessem, 's Nagyságod' tanácsát 's gondolatjait előre is érthessem.³⁶

³⁴ Kis, *Emlékezései...*, 41.

³⁵ „Kis János gróf Széchenyi Istvánnak, Sopron, 1827. február 21.”, in Kis, *Irodalmi...*, 363. lev., 126–128.

³⁶ „Kis János gróf Széchenyi Istvánnak, Sopron, 1828. február 6.”, in *uo.*, 372. lev., 142–143, 142.

Az 1828. március 15-től április 7-ig naponta ülésező, huszonnégy tagú bizottságban egyébként rajta kívül még három evangélikus vallású tudós kapott helyet, ők azonban mind pest-budai lakóhellyel rendelkeztek (Döbrentei Gábor, Schedius Lajos, Bene Ferenc), míg Kis János ekkor Sopronban élt.³⁷ A tagok kiválasztásakor szerepet játszhatott a főrangúak véleménye, azonban az is, hogy közülük többen alapítottak már korábban diáktársaságokat, irodalmi köröket, így egyrészt rendelkeztek valamiféle tapasztalattal, másrészt tanúbizonyságot tettek a tudós társaságalapítás iránti elköteleződésükről. A huszonnégy tagból tizennégyen alapító tagjai voltak más társaságoknak. Az alapszabályzat kidolgozását követően Kis János az elsők között kapott akadémikusi rangot.

A Magyar Tudós Társaság első évkönyvének elején Döbrentei jóformán újra-konstruálta az akadémiatörténetet, és ekkor a Kis és Németh László által alapított Soproni Magyar Társaság alapítását mint előzményt külön megemlíti.³⁸ Néhány oldallal később szót ejt Kis János 1806-ban publikált jutalomfeleletéről, melyben Kis elismerte a társaságalapítás szükségességét, de ekkor még szerényebb, kisebb volumenű kezdeményezést látott reálisnak.³⁹ Kis János az első huszonhárom rendes tag között a történettudományi osztályban kapott helyet mint vidéki tag, Kazinczy Ferencsel együtt. Teleki József az első ülésen Kis Jánost „az évkönyvek kiadása elintézésére” létrehozott küldöttségbe sorolta be.⁴⁰ Az evangélikus püspök az Akadémia működésének első néhány évében rendkívül aktív: számos tudományos publikációt nyújtott be a Tudománytárba, a rá osztott, beérkező tudományos dolgozatokról bírálatokat készített, részt vett az üléseken, korábról visszamaradt, kiadatlan műveit benyújtotta publikálásra, részt vett a nagyszótár készítésében és a fordításprogramban. Az akadémia ízlésformáló törekvésének szempontjából szimbolikus jelentőségű, hogy a társaság által kiadott drámafordítás-sorozat második darabja a Kis által fordított *Iphigenia Taurisban* című Goethe-fordítás, de szinte ugyanezzel egyidőben megjelentetik Horatius leveleinek fordítását is, melyhez Kazinczy fordításában közlik Wieland jegyzeteit.⁴¹ Kis ekkorra már elhunyt barátjához, Kazinczyhoz fűződő viszonyára jellemző, hogy az

---

³⁷ DÖBRENTEI GÁBOR, *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei*, 1. kötet (Pest: Trattner–Károlyi Nyomda, 1833), 56.

³⁸ „Apróbb Társaságokhoz ifjakban nyitva lelket a’ mostani szabad nyilatkozás. Sopronban 1790ben a” küzdő indulatú Német László kezdte barátjával Kis Jánossal, mellyet későbbben 2 évvel Báró Lakos János szede jobb rendbe szép tűzzel.”

³⁹ DÖBRENTEI, *A Magyar Tudós Társaság...*, 36–37.

⁴⁰ Uo., 66.

⁴¹ Uo., 95.

utóbbi kötetből befolyó pénzt a Kazinczy-árváknak adományozta. Ugyanebben az első évkönyvben megjelenik gróf Festetics György és gróf Széchenyi Ferenc felett mondott személyes hangvételű befejezéssel záruló emlékbeszéde, melyben az általa is lakott vármegye „föbirtokosaiként” is megemlékezik róluk, akiknek ő személy szerint adósa maradt, még haláluk után is.

Kis János az 1830-as évek közepétől egyre sűrűbben maradt távol az akadémiától, elsősorban egészségügyi okokra és hivatali teendőkre hivatkozva. „Sem a’ társaság dolgai, sem általában a’ literatura felől azonkívül a’ mit a’ jelenkorban olvashatok, legkevesebbet sem tudok; minthogy egy íróval sem levelezek.”⁴² 1840-ben a *Tudománytár* 7. kötetében megjelentette *A’ Tudós Társaságok’ haszna* című értekezését, amely Christian Garve 1779-es kötetén alapszik.⁴³ Ebben – Garvét fordítva – védekező pozícióból megszólalva olyan vádak ellen szólal fel, amelyek elsősorban a tudós társaságok hatékonyságát kérdőjelezi meg. Egyrészt úgy véli, hogy csak az utókor döntheti el, hogy a jelenben élő tudósok közül kinek a munkássága válik korszakalkotóvá, másrészt azzal érvel, hogy a legnagyobb hatású tudósok születése előtt számos apró eredmény született, melyek szükségesek a nagy felfedezésekhez. Harmadrészt azt is hangsúlyozza, hogy minél több tudós van, annál kevésbé fog feltűnni egy-egy felfedezés, „mint a tudatlanabb időkben.”⁴⁴ Nem lehet véletlen, hogy éppen erre a fordításra esett a választása, ugyanis az akadémia belső válsága ekkoriban kezdődött.

Kis az akadémia felállításában tehát nemcsak az alapszabályzatra vonatkozó, már 1805-ben megírt nézeteivel segített, hanem Széchenyinek adott személyes tanácsaival, valamint a leendő tagokra nézve tett javaslataival is. Tovább árnyalná Kis szerepének megítélését, ha tudnánk, hogy az akadémia körül tevékenykedő tudósok hasonló befolyással bírtak-e ebben az időszakban. Ebben a dolgozatban elsősorban arra kerestem a választ, hogy milyen karrierstratégia és milyen önszemlélet játszott közre abban, hogy a jobbagysorból felemelkedő Kis János ilyen komplex tudományszervező tevékenységet fejtett ki.

---

⁴² „Kis János Toldy Ferencnek, Sopron, 1835. január 16.,” in Kis, *Irodalmi...*, 406. lev., 162–166, 163.

⁴³ Kis egy 1802-es kötetet hivatkozik, azonban a mű már 1779-ben megjelent Lipcsében: Christian GARVE, *Sammlung einiger Abhandlungen* (Leipzig: im Verlage der Dykischen Buchhandlung, 1779).

⁴⁴ „Fényes délben a’ napnak valamivel több sugára nem vétethetik észre; alkonyatkor pedig a’ gyenge világosság is, ha kicsiny körbe szoríttatik, akárkinek is szemébe tűnik.” Kis János, „A’ Tudós Társaságok’ haszna”, *Tudománytár* 7, 5. sz. (1840): 271–280, 276.